

Hamza Gábor

Emlékezés Lónyay Menyhértre (1822-1884), a Magyar Tudományos Akadémia elnökére születésének kétszázadik évfordulóján

**Commemoration of Menyhért Lónyay (1822-1884),
President of the Hungarian Academy of Sciences on the
Bicentenary of his Birth**

Összefoglalás

Jelen tanulmány Lónyay Menyhért, a XIX. század egyik legmeghatározóbb politikusának életét mutatja be. Lónyay Menyhért kiemelkedő szerepet játszott az 1867. évi kiegyezés létrejöttében, ő volt a dualizmus első pénzügyminisztere. 1871-ben pedig Magyarország miniszterelnökének nevezték ki. Politika életútja méltán nevezhető nagyívűnek, hiszen meghatározó történelmi és politikai események kapcsolódnak ezen időszakban nevéhez. Jelen tanulmányban törekszem ezen jelentős szakmai életpálya alapos ismertetésére.

Kulcsszavak: Lónyay Menyhért, Magyar Tudományos Akadémia

Summary

The present study presents the life of Menyhért Lónyay, who was one of the most influential politicians of the 19th century. Menyhért Lónyay played a prominent role in the 1867 Compromise and was the first Finance Minister of the Dual Monarchy. In 1871 he was elected Prime Minister of Hungary. His career in politics is indeed a remarkable one, as he was associated with important historical and political events during this period. In the actual study, I shall endeavour to give a thorough account of this remarkable career

Keywords: Menyhért Lonyay, Hungarian Academy of Sciences

PROF. DR. HAMZA GÁBOR, egyetemi tanár, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja, Eötvös Loránd Tudományegyetem (ELTE) Állam- és Jogtudományi Kar (gabor.hamza@ajk.elte.hu).

LÓNYAI MENYHÉRT

Lónyay Menyhért kiemelkedő politikus, jeles közíró, tudományos igényű művek szerzője, magyar pénzügyminiszter Andrássy Gyula kormányában, majd az Osztrák-Magyar Monarchia közös pénzügyminisztere 1870-1871 között, ezt követően pedig a Magyar Királyság miniszterelnöke 1871-től 1872. decemberében történt lemondásáig. 1822. január 6-án született Nagylónyan (más írásmód szerint Nagy-Lónyan (Bereg vármegye)). 1884. november 3-án hunyt el Budapesten.

Lónyay Menyhért 1858. december 15-től a Magyar Tudományos Akadémia levelező, 1861. december 20-ától tiszteleti tagja, 1866. január 21-étől pedig igazgató – itt utalunk arra, hogy a Magyar Tudományos Akadémia 1858-ban elfogadott alapszabálya az „igazgató tag” elnevezést az „igazgatósági tag” terminus technicusszal váltotta fel. Lónyay Menyhért a Magyar Tudományos Akadémiának 1866. április 15-től alelnöke, 1871. május 17-től pedig egészen 1884. november 3-án bekövetkezett elhunytáig elnöke volt.

Említést érdemel, hogy Lónyay Menyhértet 1880. április 9-én a Budapesti Magyar Királyi Tudományegyetem államtudományi tiszteletbeli (honoris causa) doktorává avatta. Édesapja, Lónyay János (1796–1859) 1829-től Bereg (Beregh) vármegye első alispánja, országgyűlési követe, 1833-tól az udvari kancellária előadó tanácsosa, 1836-tól Bihar vármegye, 1846-tól pedig Bereg vármegye főispáni helytartója volt. Az 1838-as pesti árvíz idején teljhatalmú királyi biztos volt. Érdemei elismeréseképpen elnyerte a belső titkos tanácsos címet.

Lónyay Menyhért tanulmányait Nagylónyan, majd azt követően, hogy a család 1833-ban Budára költözött, a Királyi Katolikus Egyetemi Főgimnáziumban és a pesti egyetemen végezte. Említést érdemel, hogy Lónyay Menyhért és Madách Imre között a pesti egyetemen töltött évek alatt szoros baráti kapcsolat alakult ki.

Lónyay Menyhértet 1839-ben avatták Pesten bölcsészdoktorrá. Egyetemi tanulmányai befejezését követően Tanárky Gedeonnal (1825-1887), akit a Magyar Tudományos Akadémia 1867-ben levelező tagjául választott és Tanárky Gedeon testvéreivel együtt felkereste Magyarország és a történelmi Erdély számos települését és tájegységét.

Hazai utazásait követően hosszabb utakat tett Európában. Elsősorban Németországban és Franciaországban közgazdasági vonatkozású kérdéseket tanulmányozott. Lónyay Menyhért a gazdasági élet és a megyei közélet iránt érdeklődött és közéleti pályára (vita activa) kívánt lépni.

Lónyay Menyhértet Bereg vármegye igen fiatalon, huszonegy éves korában választotta meg követévé az 1843-1844. évi rendi országgyűlésre. Lónyay Menyhért a Széchenyi István (1791-1860) terveit, elképzeléseit támogatók közé tartozott. Pozsonyban komoly munkát jelentett számára az országgyűlés (diaeta) által kiküldött Országos Kereskedelmi Választmány anyagainak összegyűjtése és szerkesztése.

Utolsó hosszabb külföldi utazására 1847-ban került sor. Hazatérve azonnal nagy feltűnést keltett „Hazánk anyagi érdekei” címen megjelentett munkájával. Aktív munkatársa volt a Szalay László (1813-1864), majd a Csengery Antal (1822-1880) szerkesztésében megjelenő, igen népes olvasótáborral rendelkező Pesti Hírlapnak.

Lónyay Menyhértet Bereg vármegye másodszor is követéül választotta az 1847/1848. évi országgyűlésre. Aktív részt vállalt az 1848. áprilisi törvények megalkotásában. Az 1848 júliusában újonnan megnőtt parlamentnek haláláig tagja maradt. 1848. szeptember 5-től 1849. augusztus 11-ig pénzügyminisztériumi tanácsos, 1849. május 6-tól augusztus 11-ig pedig a Szemere Bertalan (1812-1869) kormányában államtitkár volt.

1849 augusztusában, a világosi fegyverletételt követően külföldre menekült és több hónapon át Párizsban élt. A Collège de France-ban Michel Chevalier (1806-1879) közgazdász, mérnök, nemzetgazdasági író és politikus politikai gazdaságtani tárgyú előadásait hallgatta. Michel Chevalier előadásai nagy hatással voltak Lónyay Menyhértnak a nemzetgazdaságtan területén kifejtett tevékenységére.

Lónyay Menyhért az uralkodótól, I. Ferenc Józseftől nyert amnesztiát követően 1850-ben visszatért Magyarországra.

Családi vonatkozásban említést érdemel, hogy Lónyay Menyhért felesége Kappel Emília (1825–1888), egy igen vagyonos pesti bankár, Kappel Frigyes leánya volt, akivel 1845. szeptember 20-án kötött házasságot.

Lónyay Menyhértnak kiemelkedő szerepe volt Magyarország pénz- és hitelintézeteinek létrehozásában. Egyik alapítója volt 1858-ban az első hazai biztosító társaságnak, később pedig utódjának, a Pannonia Magyar Viszontbiztosító Részvénytársaságnak, amelynek elnöke is lett. Alapítója volt továbbá a Magyar Földhitelintézetnek Dessewffy Emillel (1812-1866) együtt. Fontos megemlíteni, hogy Dessewffy Emil 1855-től 1866-ban bekövetkezett haláláig a Magyar Tudományos Akadémia elnöke volt. Dessewffy Emil elhunytát követően Lónyay Menyhért lett a Magyar Földhitelintézet elnöke, mely tisztséget csaknem két évtizeden át, egészen haláláig viselte.

A Tisza folyó szabályozásának ügyében, mint a Felsőszabolcsi Társulat elnöke, s az ő indítványára összehívott 1857–1858-as nagygyűléseken vitt vezérszerepet. Az Országos Gazdasági Egyletnél a közgazdasági szakosztály elnöke volt. Ezeken kívül számos vidéki egyesület, takarékpénztár, iparegyesület és közhasznú vállalat is neki köszönheti létrejöttét.

Kiemelkedő szerepet töltött be a protestáns egyház ügyeinek vezetésében és érdekeinek megóvásában folytatott küzdelemben. A hírhedt Leo von Thun-Hohenstein-féle pátens (nyílt-parancs) idejében egyike volt a legelsőeknek, akik szót emeltek a protestáns felekezetek önkormányzati jogai, autonómiája érdekében. Említést érdemel, hogy a nagyhatalmú rendőrfőnök, Josef Prottmann, az ezért az ügyért küzdő egyházi lapot éppen az abban megjelent Lónyay Menyhért által írt cikk miatt foglalta le.

Lónyay Menyhért elkötelezett tevékenysége a protestáns egyházi autonómia védelméért folytatott harcban komoly szerepet játszott abban, hogy 1860-ban a békés-bánati református egyházmegye gondnokává, tíz évvel később, 1870-ben pedig a dunamelléki református egyházkerület főgondnokává választották. Említést érdemel, hogy két éven át, 1865-ben és 1866-ban Csengery Antallal együtt szerkesztője volt a Budapesti Szemlének.

Lónyay Menyhért 1861-től ismét képviselő lett. Az országgyűlésen bírálta az önkényuralmi rendszer pénzügyi politikáját. Feltétlenül említést érdemel, hogy Bécsben együttműködött Andrassy Gyulával (1823-1890) a kiegyezést (Ausgleich) előkészítésében. A kiegyezés utáni első, Andrassy Gyula vezette kormányban a pénzügyminiszteri tárcát kapta, melyet 1870. május

21-ig töltött be. Hivatali utódja Kerkapolyi Károly (1824-1891) lett. Lónyay Menyhért, mint pénzügyminisztert meghonosította a pénzügyek kezelésének korszerű rendszerét. Jelentős érdeme volt továbbá a Magyar Királyság pénzügyeinek Ausztria pénzügyeitől való elválasztása.

Miután 1870. május 21-én közös pénzügyminiszterré nevezték ki, hivatali működésének székhelye Bécs lett. Közös pénzügyminiszteri funkcióját igen nehéz körülmények között másfél éven át látta el. 1871. november 14-én, a közös külügyi tárcát átvevő Andrássy Gyula utódjaként lett Magyarország miniszterelnöke. Lónyay Menyhért miniszterelnökként megtartotta a honvédelmi tárcát is. A Balközép egyre élesebbé váló támadásai folytán 1872. december 4-én lemondani kényszerült a miniszterelnökségről. Utóda Szlávy József (1818-1900), a Magyar Tudományos Akadémiai igazgatósági tagja lett. Lónyay Menyhértet I. Ferenc József 1871. augusztus 3-án, jó három hónappal miniszterelnökké történő kinevezése előtt, grófi rangra emelte.

V. Ferdinánd 1848. december 2-án lemondani kényszerült, 1875-ben elhunyt magyar király végrendelete végrehajtójául Lónya Menyhértet jelölték ki. Említést érdemel, hogy a gödöllői királyi kastély berendezése is az ő feladata lett. Megbízást kapott az olasz–osztrák határviszály rendezésére is. Lónyay Menyhért ezeknek a fontos, bizalmas természetű felkéréseknek az udvar legteljesebb megelégedését elnyerve tett eleget. Érdemei alapján elnyerte a Lipót Rend nagykeresztjét.

Lónyay Menyhért képviselői mandátumát megőrizte a Szabadelvű Párt létrejötte után is. Említést érdemel, hogy ugyan nem lett tagja a Határozati Párt és Deák-párt fúziója eredményeként létrejött Szabadelvű Pártnak, de támogatta azt. Nem egyszer próbálkozott Sennyey Pállal (1824-1888), a Magyar Tudományos Akadémia igazgatósági tagjával együttműködve Tisza Kálmán (1830-1902), a Magyar Tudományos Akadémia igazgatósági és tiszteleti tagja 1875-ben megalakult kormányának megbuktatásával.

1877 februárjában a költségvetési vita alkalmával tartotta utolsó nagy parlamenti beszédét, melyben részletesen kifejtette programját. A főrendiházban utoljára 1883-ban szólalt fel. Fel szólalásában a polgári házasságról szóló törvényjavaslat mellett kötelezte el magát.

Az 1870-es évek végén családi ügyei elvonták figyelmét a politikától. Miután vagyoni viszonyait rendezte, kiköltözött a budai vár lejtőjén épített palotájából a Budapest melletti pusztaszentlőrinci birtokára, ahol egészen haláláig lakott. Szabolcs vármegyében, Zemplén vármegyében, Bereg vármegyében és Erdélyben fekvő birtokait rendezte és mintaszerűen gazdálkodott.

Lónyay Menyhért idejének legnagyobb részét a Magyar Tudományos Akadémiának szentelte. Sok időt szánt Széchenyi István szellemi hagyatékának rendezésére. Elérte azt, hogy a Magyar Tudományos Akadémia megvásárolja Széchenyi István teljes kézirati hagyatékát Tasner Antalnak (1808-1861), a Magyar Tudós Társaság, a Magyar Tudományos Akadémia jogelődje levelező tagjának, Széchenyi István volt titkárának örököseitől 20,000 forintért. A kézirati hagyaték 1877-ben került a Magyar Tudományos Akadémiához.

Lónyay Menyhért hozta rendbe Csengery Antal alelnökkel szorosan együttműködve a Magyar Tudományos Akadémia pénzügyeit. A Magyar Tudományos Akadémia anyagi, pénzügyi helyzete az ő elnöksége alatt igen jelentős mértékben javult. Ennek volt a jele az, hogy az MTA Magyar Földhitelintézet által kezelt tiszta vagyona 1883 végén meghaladta a két millió forintot.

Angol pénzüemberekkel együttműködve magyar tengerészeti bankot szándékozott alapítani. Feladatának tekintette egy konzorcium létrehozását abból a célból, hogy Magyarország lapjait és mocsarait kiszáríttassa és művelhetőkké tegye.

Lónyay Menyhért erdélyi, Hunyad vármegyei birtokán, a Nopcsa családtól vásárolt Farkadin vastelepeket talált. Ezek kiaknázására, gazdasági hasznosítására komoly előkészületeket tett. Tervei valóra váltásában 1884. november 3-án bekövetkezett elhunytá gátolta meg.

Lónyay Menyhért temetésén az uralkodót Habsburg-Lotaringiai József Károly főherceg (1833-1905), a Magyar Tudományos Akadémia igazgatósági és tiszteleti tagja képviselte. A Magyar Tudományos Akadémián Trefort Ágoston (1817-1888), a Magyar Tudományos Akadémia tiszteleti és igazgatósági tagja, aki Lónyay Menyhért utóda lett az MTA elnöki tisztében, tartott fölötte emlékbeszédet a halálát követő évben, 1885. május 31-én. Lónyay Menyhértet a Tuzsér községben (Szabolcs vármegye) található családi sírboltban helyezték végső nyugalomra. Emlékét az utókor is őrzi. Ennek egyik jele, hogy mellszobrát a nyíregyházi megyeháza előtt 2000. augusztus 20-án leplezték le.

Lónyay Menyhért életpályája, munkássága a politikai élethez, a közéleti aktivitáshoz és a jogász, a közigazgatásban (államigazgatásban) betöltött tevékenységhez kapcsolódik. Miniszterelnöki programjában szerepet kapott a kodifikáció megvalósítása. Különösen fontosnak tartotta a büntetőjogi és a polgári perrendtartás kodifikálását. Szerzője volt továbbá színvonalas, tudományos igényű átfogó munkáknak.

Lónyay Menyhért főbb munkái

- Hazánk anyagi érdekeiről. I-II. kötet. Pest, 1847-1848.;
- Pénzügyi levelek. Pest, 1848.;
- A Tiszaszabályozás története és nemzetgazdasági fontossága. Akadémiai Értesítő. A Filozófiai, Törvény- és Történettudományi Osztály Közleményei. 1860.;
- Lónyay Menyhért politikai naplója 1861. január 1. - 1861. május 10.;
- Közügyekről. Nemzetgazdászati újabb dolgozatok. Pest, 1863.;
- Az államvagyonról. I-II. kötet. Buda, 1869.;
- Közügyeinkről. Nézetek Magyarország pénzügyi állapotáról. I-II. kötet. Budapest, 1873-1875.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Auguste Trefort (1885): *Éloge du comte Melchior Lónyay. Prononcé à l'Académie Hongroise. Gazette de Hongrie* Budapest.
- Cieger András (2012): *Lónyay Menyhért. Szerepek – programok – konfliktusok*. Budapest, 2008. és Tuzsér és a Lónyayak. A 2012. május 25-én megrendezett tudományos konferencia előadásai. Szerkesztette Klics Ferenc. Tuzsér, 2012.
- Doby Antal (1895): *A Lónyay-család*. Budapest.
- Galgóczy Károly (1885): Lónyay Menyhért. In: *Az Országos Magyar Gazdasági Egyesület Emlékkönyve*. Budapest.
- Gángó Gábor (1872): *Trefort Ágoston és Lónyay Menyhért Eötvös- emlékbeszéde*, 1872. Aetas 13 (1998) 203-215.
- Halász Imre (1911): *Egy letűnt nemzedék*. Budapest.
- Juhász Lajos (1941): *Lónyay Menyhért közös pénzügyministersége, 1870-1871*. Századok 1941. 363-404.
- Kákai Aranyos (1874): *A mi nagy férfaink*. Budapest.

- Lónyay Ferenc (1941): A Lónyay-család eredete. Budapest.
- Mann Miklós (1982): *Trefort Ágoston élete és működése*. Budapest.
- Míru György (1999): *A reformpolitika esélyei a kiegyezést követő években*. Századok 1999. 543–560.
- N.I. (1885): Lónyay Menyhért önéletrajzi töredéke. Budapest. *Budapesti Szemle*, 1885. 102. sz.
- Ress Imre (1998): A közös minisztériumok szerepe a magyar államéletben, 1867–1900. *Limes* 1998. 21–33.
- Révész Imre (1957): *Féjezetek a Bach-korszak egyházpolitikájából*. Budapest.
- Szabad György (1967): *Forradalom és kiegyezés választóján*, 1860–1861. Budapest.
- Szász Károly: Török Pál és gr. Lónyay Menyhért emlékezete. Budapest.
- Takács Péter (2000): Forrásokban rejtelkedő. Portrévázlat Lónyay Menyhértről. *Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle* 2000. 170–183.
- Tasner Géza (1876): *Széchenyi szellemi hagyatéka és Tasner Antal végrendelete*, Budapest.
- Trefort Ágoston (1885): *Lónyay Menyhért*. Akadémiai Értesítő 1885.;
- Vargha Gyula (1885): *Magyarország pénzügyintézetei*. Budapest.
- Wertheimer Ede (1910-1913): *Gróf Andrássy Gyula élete és kora. I–III. kötet*. Budapest.
- Zoványi Jenő (2004): *A magyarországi protestantizmus története 1895-ig*. II. kötet. Budapest.